

KUTSAL MEKÂN KUYULARINA YÖNELİK ANLATI, İNANIŞ VE RİTÜELLER (GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÖRNEĞİ)

Rezan KARAKAŞ

Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü,
rezankarakas@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9138-3825>

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 20/02/2023, **Accepted / Kabul Tarihi:** 01/06/2023

<https://doi.org/10.26791/sarkiat.1253702>

Bu araştırma, 218K187 numaralı "Ritüelleri ve Anlatılarıyla Siirt, Diyarbakır ve Mardin'de Kutsal Mekânlar: Dinî, Tarihî, Kültürel ve Edebî Doku" adlı TUBİTAK projesinden üretilmiştir. Siirt Üniversitesi Etik Kurulu'nun 18/09/2018 tarih ve 15 sayılı oturumunda araştırmanın etiksel uygunluğu onaylanmıştır.

Kutsal Mekân Kuyularına Yönelik Anlatı, İnanış ve Ritüeller (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği)

Öz

Bireyin kutsal mekân yolculuğunu “hastalık, iyileşme, dönüş” üçlüsü ile ifade etmek mümkündür. Bu üç aşama kendi bünyesinde bazı olağanüstü olay ve ritüelleri barındırır. Kutsal mekânlarda yer alan ve karizmatik şahsiyetlerin yaşam öyküsünden beslenen kuyular, bu bağlamda dikkat çekici bir görüntü çizer. Sıradan bireyin bu özel mekânlara yönelmesindeki neden, hayatın zorlu imtihanlarına karşı güçlü olabilme, ayakta kalabilme arzusundan başka bir şey değildir. Diğer kutsal mekânlar gibi “kuyu” da bireyin “arzu edilen ben”e ulaşma çabasında bir sıçrama/atlama tahtası işlevi görür.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde kutsal mekân perspektifinde yer alan kuyular, karizmatik dinî şahsiyetlere yönelik anlatı ve inanışlardan beslenen yönleriyle ön plana çıkar. Çocuk isteğinin gerçekleşmesi, doğumu kolaylaştırma, anne sütünü arttırma, felç ve kaşıntı tedavisi, zihin açma vb. niyetlerle kuyulara başvurulur. Yörede Sünni, Alevi ve Süryani toplulukların “kutsal mekân ve kuyu” odaklı ziyaretlerinin benzer amaç ve ritüeller ekseninde gerçekleştiği görülür. Cami, türbe, kilise gibi kutsal sayılan mekânlarda yer alan; peygamber, aziz, veli, şeyh, eren gibi dinî şahısların mucizevi hayat hikâyelerine telmihte bulunan kuyuların suyundan içilerek veya suyuyla banyo yapılarak yararlanılır. Kuyularda aynı zamanda mum yakma, taşları üst üste dizme, adak nesnesi bırakma vb. ritüellere de rastlanır. Kutsal mekânla ilişkili olarak gerçekleştirilen kuyu ziyaretleriyle “ilk örnek olay” tekrarlanır ve şifaya ulaşmak temenni edilir.

Anahtar Kelimeler: Kutsal mekân, Kuyu, Efsane, İnanış, Ritüel, Şifa

Narrative, Beliefs And Rituals For The Wells Of Holy Space (Southeastern Anatolia Region Example)

Abstract

It is possible to express the individual’s journey to the sacred space with the trio of “illness, recovery, return”. These three stages contain some extraordinary events and rituals within themselves. Wells located in sacred places, each of which is fed by the life story of a charismatic personality, draws a remarkable image in this context. The reason why the ordinary individual tends to these special places is nothing but the desire to be strong and to survive the difficult tests of life. Like other holy places, the “well” functions as a springboard in the individual’s effort to reach the “desired self”.

Wells, located in the perspective of holy places in the Southeastern Anatolia Region, come to the fore with their aspects that are fed by the narratives and beliefs of charismatic religious figures. Wells are resorted to with the intentions of realizing the desire for a child, facilitating birth, increasing breast milk, treating paralysis and itching, and opening the mind. It is seen that the visits of Sunni, Alevi and Assyrian communities in the region with a focus on “sacred place and well” take place in the axis of similar purposes and rituals. Located in holy places such as mosques, tombs, churches; It is used by drinking the water of the wells that refer to the miraculous life stories of religious people such as prophets, saints, sheikhs and eren, or by taking a bath with its water. At the same time, rituals such as lighting candles, stacking stones, and leaving votive objects are also encountered in the wells. The “first case study” is repeated with the well visits made in connection with the holy place and it is hoped to reach healing.

Keywords: Sacred place, well, legend, belief, ritual, healing

Giriş

Halk anlatılarında kuyu; dar, karanlık ve derin yapısıyla, Jung'un anne arketiplerinin tezahürlerinden biri olarak karşımıza çıkar. Kuyu, biçimsel özellikleriyle anlatılarda yeniden doğuşun, erginlenmenin, değişim ve dönüşümün anlatımında sembolik bir mekân olarak kullanılır. Bu yönüyle bir tür rahim işlevi gören kuyu, anlatı kahramanlarının düştükleri veya atıldıkları¹ bir yerdir (Karakas, 2021b: 53).

Bilinç dışının simgesi olan kuyu (Campbell, 2010: 91), yeryüzünden yer altına uzanan yapısı ve barındırdığı su unsuruyla yaşamı önceleyen gizemli bir mekândır (Özdemir, 2019: 361). Kuyunun simgesel anlamına güç katan unsurlardan biri de onun toprakla olan ilişkisinden kaynaklanır. Kuyunun derinliği, zihinlerde bilinçaltının simgesel tezahürü olarak algılanmasına sebep olur. O, bu niteliğiyle aynı zamanda toprağın rahmine de göndermede bulunur. "Kurak ülkelerde bereket ve zenginlik sembolü olan kuyu; aynı zamanda derin, gizemli ve kapalı olanı temsil eder. Kuyu, bolluk ve refah imajına aracılık eder" (Gardin vd. 2019: 390).

Fiziki formu sebebiyle dikey boyutlu eksende yer alan kuyu, eril bir yapıdır. Kapalı ve dar bir mekân olan kuyu, bilincin ters çevrilmiş formudur. Kuyuya giren, merkeze doğru yol alır. Dünyanın çekirdeğine doğru yapılan bu yolculukta bilinç dışına ait pek çok öge ile karşılaşılır. Kuyunun her katmanı yeni bir dünya ihtiva eder. Bunlar ayrıca bilinç basamaklarıdır. Derinlere inildikçe yüzleşilmesi gereken korkularla ve aşılması gereken engellerle karşılaşılır. Dolayısıyla kuyu güçlü bir erginleşme/yeniden doğuş mekânıdır (Özdemir, 2019: 361).

Kuzey Avrupa mitolojisinde Yggdrasil ağacının altında bulunan üç kuyudan söz edilir. Bunlardan birincisi bilgelik tanrısı Mimir'e aittir. Bu kuyu, akıl ve bilgelik taşır. İkinci kuyu, insan ömrünün uzunluğunu tayin eden kader kuyusudur; üçüncü kuyu ise yer altı kraliçesi Hel'in nehirlerinin kaynağı olan zehir kuyusudur (Wilkinson, 2011: 93). Yunan tanrısı Apollo'nun kehanet gücü vardı. Onun Pythia denilen bir rahibesi, bu kehanetleri Delfi'de üç ayaklı bir taburede oturup bir elinde defne dalı diğerinde Kassotis kuyusundan getirilmiş bir kap su tutarak söylerdi (Wilkinson, 2011: 29). Çin mitolojisinde Tu Di Gong adı verilen yeryüzü tanrısına tapınılan yerlerden biri de kuyudur (Wilkinson, 2011: 111).

Türk halk kültüründe kuyunun ritüel mekânlarından biri olduğu görülür. Bu bağlamda kuyular; bir ihtiyacın, beklentinin ve isteğin oluşması durumunda ziyaret edilen kutsal mekânlardandır. Çocuk sahibi olmak, baht açmak, herhangi bir hastalıktan kurtulmak vb. amaçlarla kuyulara gidilir; orada gerçekleştirilen birtakım ritüellerle yaşamın değişmesi için çaba gösterilir (Karakas, 2021b: 54). Eski Türklerde çocuğu olmayan kadınların bir kuyunun veya pınarın yanında koyun kestikleri takdirde çocuk sahip olacaklarına inanılır (İnan, 2006: 168). Irak'ta Hz. Abbas'ın yatırı yakınındaki kuyudan çıkan suyun kutsal olduğuna inanılır (Kalafat, 2011a: 184). Kuraklığı önlemek için at kafatasından bir kemik, su kuyularına atılır (Kalafat, 2011b: 71).

Müslüman toplumlarda Hz. Hacer'in oğlu Hz. İsmail için su arayışının bir neticesi olarak ortaya çıktığına inanılan, Mekke'de bulunan kırk iki metrelik zezem kuyusu ile suyunun önemli bir yeri vardır. Hacılar, eş dost ve akrabaları için bu suyu hediye ve ikramlık olarak getirirler. "Bazı hacılar, suyun bereketinin kendilerini kuşatması temennisiyle ölünce sarılacakları kefenlerini zezem kuyusuna daldırıp çıkarırlar" (Schimmell, 2004: 25).

1. Hastalıktan Sağlığa Dönüşümün Gerçekleşmesinde Kutsal Mekân Kuyuları

Kutsal mekânlardan birine yolculuğun planlanması ve icra edilmesi için bireyin kendisinde bedensel veya ruhsal yönden bir eksikliğin oluştuğunu hissetmesi gerekir. Bireyin zihninde, yaşamının herhangi bir diliminde hissettiği bu eksikliğin ancak kutsal alanlara giderek tamamlanabileceğine yönelik bir algı oluştuğu takdirde kişi, "eksiklik"ten kaynaklanan ve onun giderilmesini amaçlayan bir arzu ile hareket ederek kutsal mekânlara yönelir. Geçmişe, ilk örneğe ve anlatıya yaslanan; onlardan beslenen kutsal mekânların gizemli çağrısına kulak kabartan insan, seslerin kaynağına doğru yolculuğa çıkar.

Bir kutsal mekân yolculuğunu "hastalık, iyileşme, dönüş" üçlüsü ile ifade etmek mümkündür. Bu üç aşamanın ikincisinin gerçekleşmesi için kutsal mekânlar bir merkez işlevi görür.² Eksik tarafları olan insan, kutsal merkezlerden birinin çekim alanına girerek kaybetmiş olduğu sağlığına yeniden kavuşmayı temenni eder. Gerçek zaman diliminde hastalık pençesinde boğuşan birey ancak sıra dışı bir zaman dilimine girerek tedavi olabileceği sezgisiyle

1 Kaynağını Kur'an-ı Kerim'den alan Yusuf ile Züleyha hikâyesinde de kuyu motifine rastlanır. Anlatıda Yusuf, kendisini kıskanan kardeşleri tarafından kuyuya atılır.

2 Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan inanç mekânlarının değişim/dönüşümü ve işlevselliği hususuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Uygur, 2020a, 2020b).

hareket eder. Yeryüzüne ait bir hastalıktan kurtuluşun yer altını temsil eden bir kuyu ile sağlanabileceği inancı, kuyunun sıra dışı bir mekân olmasından kaynaklanır.

İnsanoğlunun kendisini tamamlaması, eksik ve zayıf yönlerini tanıyarak tedavi etmesi, bir anlamda kendini gerçekleştirme, bilinçaltının karanlığıyla yüzleşmesiyle mümkündür. Hasta ruhun veya bedeninin iyileşme süreci de böyledir. İyileşmek isteyen hastanın sıradan zamanlardan ve mekânlardan ayrılması gerekir. Herhangi bir kutsal mekân ortamına dâhil olan hasta birey, kutsal atmosferin de etkisiyle kendi iç dünyasına adım atar ve kendisiyle yüzleşir. Kişi, mucizevi anlatıların etkisiyle muhtelif ritüelleri icra ederek kendisini gerçek zaman diliminden soyutlar.

Bu bağlamda yeryüzünün altında ve karanlık olan kuyular, hasta bireyin bir anlamda bilinç yüzeyinde olmayan tarafıyla yani bilinçaltıyla örtüşür. Kutsala giden birey, elbette ki bu boyutta düşünmez. O; geçmişin ayak izlerini sürerek, atalarının ayak izlerine basarak kutsal mekân kuyularına gider. Sıradan insan, kuyu odaklı kutsal mekânlarda kuyuya kutsallık kazandıran yüce şahsa benzemek, ondan yararlanmak bir başka deyişle onunla temas kurmak ister.

2. Güneydoğu Anadolu’da Kutsal Mekân Kuyuları

Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde kuyu sularından çeşitli amaçlar doğrultusunda istifade edilir.³ Halk arasında bilhassa kutsal mekânlarda yer alan kuyu sularının şifa vericiliğine vurgu yapılır. Bu kuyuların bir kısmının onların neden şifa sunduğuna dair efsaneleri de vardır. Bu türden kuyular arasında en dikkat çekici olan Siirt’in Tillo ilçesinde bulunan ve İsmail Fakirullah’ın yaşam öyküsünden ilham alan “Yeşilsu” kuyusudur. Kuyunun şifa vericiliğinin kaynağı da bu öykünün içinde saklıdır:

İsmail Fakirullah, bir gece taziyeye giderken on üç metrelik susuz bir kuyuya düşer. O, bu kuyuda üç gün kalır. Bu arada hanımı, onu merak eder ve diğer evliyalara durumu bildirir. Onu aramaya çıkan evliyalar, kuyunun olduğu bölgeye geldiklerinde orada nur saçıldığını görür ve Fakirullah’ın aç olduğunu düşünerek ona yemek ikram ederler. Ancak İsmail Fakirullah, aç olmadığını belirtir ve bütün ikramları reddeder. Evliyalar, Fakirullah’ı kuyudan çıkarırlar; bu sırada kuyu suyla dolar. İsmail Fakirullah, evliyalarla geri dönmez ve orada kendisi için bir yer yaptırır; sekiz yıl boyunca kuru üzümle beslenir, ibadet eder. Günümüzde İsmail Fakirullah’ın içine düştüğüne inanılan kuyudaki su, kutsal kabul edilmekte, “Yeşilsu” diye anılmakta ve her derde deva olduğu söylenmektedir (Karakas, 2014: 124).

İsmail Fakirullah, kuyu hadisesini yaşayarak bir eşikten ötekine geçmiş, inzivaya çekilmiş ve Allah’a yaklaşmıştır.⁴ Bütün bunlar, halk tefekküründe İsmail Fakirullah’ın yaşadığı dönüşüme benzer bir değişim yahut yenilenme arzusuyla aynı mekâna gitme ve kuyu suyundan içme şeklinde gerçekleşen bir eyleme dönüşmüştür (Karakas, 2014: 53).

Görsel 1: Yeşilsu Kuyusu, Siirt/Tillo

3 Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde herhangi bir kutsal mekânla ilişkili olmayan kuyulara yönelik tespitlerimiz başka bir araştırmanın konusu yapılmıştır. Bu konudaki tespit ve analizler için bak. Rezan Karakaş “Kutsalın İki Yüzü: Şifa Veren ve Korku Salan Yönleriyle Kuyular”, (Editör: Rezan Karakaş). Ritüelleri ve Anlatılarıyla Kutsal Mekânlar-II. Çanakkale: Paradigma Akademi, 53-68, 2021a

4 Rüyada kuyuya düşmek; büyüklere yaklaşıma, izzet ve yüksekliğe, ilim ve irfanından istifade etmeye işaret eder (Ardıçlı, 1997: 369).

Gücünü anlatıdan alan bir başka kuyu örneği ise Şanlıurfa'da bulunur. Buradaki kuyunun şifa vericiliği, Hz. İsa'nın mendiline⁵ dayandırılır. “Efsaneye göre Hz. İsa'nın peygamberliğini ilan ettiği dönemde Şanlıurfa'da Kara Abgar adında bir kral hüküm sürmektedir. Bu kral ağır bir hastalığa yakalanır ve Hz. İsa'dan yardım ister, ona bir mektup gönderir. Hz. İsa, yüzünü sildiği bir mendili, ilaç niyetine krala yollar. İnanışa göre bir hırsız, bu mendili çalar, eskiden kilise olarak kullanılan Ulu Cami'nin avlusundaki kuyuya atar” (Kurtoglu, 2017'den akt. Çelikten, 2020: 119).

Anlatı, “kutsal kişi ve nesne” ilişkisine odaklanır. Kutsal insanların kullandığı eşyaların da kutsala bulaştığı düşünüldüğünde kuyunun şifa vericiliğine yönelik algının kaynağı efsanenin diliyle aydınlanmış olur.

Şanlıurfa il merkezinde yer alan Balıklı Göl'ün doğusu, Hz. İbrahim'in dönemin Edessa hükümdarı Nemrut tarafından ateşe atılmasıyla ilişkilendirilir. Bu anlatıya dayanarak ilgili alan, suyu ve balığıyla kutsal kabul edilir. Bu alanda çeşme ve balıkların yanı sıra oradaki suların kaynakları⁶ olduğu belirtilen kuyular da kutlu sayılır.

Görsel 2: Balıklı Göl'ün kaynak yeri olduğu inanan kuyu, Şanlıurfa/Merkez

Görsel 3: Ayneliha kuyusundan çekilen suyun konulduğu kap, Şanlıurfa/Merkez

Diyarbakır'ın güneyinde şehre yaklaşık üç kilometre uzaklıkta bulunan “Kırklar Dağı”⁷ adı verilen mevkide aynı adı taşıyan bir kilise bulunur. Burada Süryani azizlerinden 40 şehidin⁸ gömülü olduğu inandığı için hem kiliseye hem de bulunduğu düz tepeye “Kırklar” adı verilmiştir. Bu kilise kalıntısının mahzenindeki kuyuda su bulunur. Sıtmayı tedavi ettiğine inanılan ve “kırklar suyu” adı verilen bu suya hasta, üç çarşamba getirilir. Sudan içilerek ve banyo yapılarak yararlanır (Değer ve Beysanoğlu, 1992: 98).

Diyarbakır'ın Sur ilçesinde Şerabi/Nahırkıracı köyünde yer alan “Kuyudamı” adlı ziyaret de gerek anlatısı gerek ritüelleriyle Türkmen Alevi kültüründe önemli bir yer tutar. Adını içerisindeki kuyudan alan ziyarete yönelik anlatı, Ağuichen Ocağı'nın erenlerinin sır olduğuna atıfta bulunur:

Yöredeki inanışa göre, Kuyudamı'nda sır olduğuna inanılan Ağuichen Ocağı erenlerinden Seyyid Gerçek, Ağuichen'in (Seyyid Temiz'in) oğlu olan Seyyid Mençek'in oğullarından birisidir. Bir başka aktarıma göre de Kuyudamı'nda ilk sır olan eren, ocak pirlinden Seyyid Mençek'tir. Ağuichen Ocağı'na mensup birçok eren ve inanç önderinin burada sır olduğu inancı sebebiyle, bu tekkeye “Kuyudamı” adı verilmiş ve burası bir ziyaret yeri hâline gelmiştir. Üç odalı bir ev şeklinde olan Kuyudamı'nın girişinde küçük bir koridor, koridorun sağında ikiye bölünmüş bir oda; koridorun devamında ve giriş kapısının tam karşısında iki basamak merdivenle çıkılan ve diğer odaya açılan bir kapı

5 “Hz. İsa'nın mendili” halk arasında Diyarbakır'ın Hani ilçesindeki Hamra Suyu'nun kutsallığının nedeni olarak da gösterilir.

6 Suyun bereket sağlayıcı rolü vardır; su, bu özelliği ile hayatın kaynakları arasında yer alır (Roux, 2011: 142).

7 Kırklar Dağı ile ilgili efsane ve türkü için bkz. (Karakas, 2020: 78).

8 Mardin'deki kırklar kilisesi ve kırk şehit anlatısıyla ilgili olarak bkz. (Uygur, 2010: 228-229).

vardır. Bu oda, geçmişte cemlerin yapıldığı “tekke”dir. Tekkenin giriş kapısının hemen solunda ise “Kuyudamı” adı verilen ve içerisinde, sırdan var olduğuna inanılan kutsal kuyunun bulunduğu ziyaret yeri vardır (Akın, 2020: 96, 97).

Ziyaret sırasında kutsal yerde mum yakılır ve yedi yuvarlak taş üst üste dizilerek dilek dilenir.⁹ “Ağuiçen Ocağı Kuyudamı ziyareti, yöredeki Alevi inancına mensup toplulukların en önemli ziyaretgâhlarından. Adak, şifa ve dilek için gelen ziyaretçilerin yanında geçmiş yıllarda geleneksel ‘düşkün kaldırma ve görgü kurbanı cemlerinin’ burada gerçekleştirildiği ve yörede Ağuiçen Ocağı’nın “Düşkün Kaldırma Ocağı” olduğu tespit edilmiştir” (Akın, 2020: 98).

Görsel 4: Kuyudamı Ziyareti, Diyarbakır/Nahırkıracı Köyü (Akın, 2020: 99).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde bilhassa cami/türbelerde bulunan kuyu sularının şifa verici özelliklerinin olduğuna inanılır. Kutsal alanın sahibinin gücüyle kutsiyet kazanmış bu suların farklı ihtiyaçlar doğrultusunda yararlanılır. Bu kuyu sularından içilerek, sularıyla banyo yapılarak; kuyulara iğne atılarak, adak nesnesi bırakılarak şifa aranır. Türbe/cami merkezi esasında gerçekleştirilen ritüellerin kuyu ile de kesiştiği örneklerde hasta bedeninin suyla teması sağlanır. Hastanın kutsal su unsuruyla şifa bulacağına yönelik inanış, geçmişte eylemi icra edenlerin iyileştiklerine dair anlatılarla desteklenerek güçlenir.

Siirt il merkezinde cami ve türbelerde yer alan kuyuların şifa amaçlı kullanıldıkları görülür. A’dan Z’ye hemen her sıkıntı ve problem karşısında ziyaret edilen kutsal mekân kuyularının buldukları yerler, yörenin karizmatik şahsiyetlerinin kabirleriyle yakından ilişkilidir. Kerametleri ve örnek yaşamları ile toplumun dinî önderleri sayılan ulu zatların türbe/camilerinde yer alan kuyuları sıradan mekânlardan ayrılır. Bu kuyular ve suları, özel isteklerin karşılanması ve henüz sahip olunmayan şeylerin elde edilmesi amacıyla sıklıkla ziyaret edilir. Yörede birçok ilde kutsal mekânlarla ilişkili şifa verici vasıfları olan kuyular bulunur. Siirt merkezde yer alan ve kuyu figürüyle karşımıza çıkan bu kutsal mekânlar şunlardır: Şeyh Cerrah türbesi, Şeyh Nakkaş türbesi, Şeyhü’l Horani türbesi, Şeyhü’s Sibire türbesi, Şeyh Halef Camisi, Şeyh Münkedir Camisi, Uvendurra Camisi, Şeyh Muhammed Termili Camisi, El Fahr Camisi.

Cami ve türbelerde bulunan bu mekânlar, kuyularla ilgili ritüellere sahne olacak şekilde çeşitli amaçlarla ziyaret edilir. Kişinin ihtiyaçları ve sorunları, kuyu ziyaretlerinin temelini teşkil eder. Örneğin emziren bir annenin sütünün yetersizliği, kutsal kuyuya gitmek için bir neden oluşturur.

9 2020-2022 yılları içinde yaptığımız saha çalışmalarında Diyarbakır’ın Bismil ilçesindeki Alevi Türkmen köylerindeki ziyaret yerlerinde “mum yakma” ve “yedi taş üst üste koyma” ritüellerine sıklıkla rastlandığını tespit ettik.

Yeni doğum yapmış kadınlara sütlerinin artması için Siirt merkezde Algül Mahallesi'nde bulunan "Uvendurra Camisi'ne"¹⁰ gitmesi gerektiği söylenir. Buradaki kuyuya arpa atılır. İmam Ali'nin "dıbbesi"nin (ayısının) geceleri gelip o arpaları yediğine inanılır. Kuyudan su alınarak bebeklerin eli yüzü yıkanır. Annelere kuyudan alınan su içirilir. Yıllar sonra kuyudan su çekilerek çeşme yapılmış ve suyun daha rahat alınması sağlanmıştır (K1, K3).

Geçmiş yıllarda çeşme, kuyu, göl ve nehir gibi birçok su kaynağı, anne sütünün arttırılması amacıyla ziyaret edilmiştir. Ziyaretin su kaynaklarına¹¹ yönelik yapılması anne sütü ile su arasında benzerlik ilişkisi kurulmuş olmasından kaynaklanır. Ritüellerde genel olarak olmayan ya da az olduğu için bebeği doyurmayan anne sütünün suyun bolca olduğu alanlar ziyaret edilerek arttırılması amaçlanmıştır. Kısacası ritüelde "Benzer benzeri doğurur." ilkesinden hareket edildiği düşünülebilir.

Görsel 5: Uvendurra Camisi Kuyusu, Siirt/Merkez

Uvendurra Camisi'ndeki kuyu, çocuk sahibi olmak isteyen kadınlarca da ziyaret edilir; türbe yanındaki dibek taşına arpa konur. Kuyuda yaşadığına inanılan bir tayın bu arpaları yediğine inanılır (Taşpınar, 2006: 139). Ayrıca Siirt'in Kooperatif Mahallesi'nde Devlet Hastanesi yakınında yer alan Şeyh Muhammed Termili (Termo) Camisi'nin arka tarafında bulunan kuyu suyundan da çocuk sahibi olmak için yararlanılır. Camiye salı veya perşembe günleri gidilir ve ulu zatın mezarının olduğu yere çatallı iğne bırakılır. Ziyaret sonrası doğan çocuğa -erkekse- Muhammed veya Ahmet isimlerinden biri verilir. "Şeyh Termo'nun kuyu suyu, sarılık hastalığının tedavisinde de kullanılır" (Karakas, 2012: 2156). Şeyh Muhammed Termili Camisi'nin arka bölümünde kapalı alanda bulunan kuyunun ağzı kapatılmış, kuyu suyu borular yardımıyla cami çeşmelerine aktarılmıştır. Geçmiş yıllarda Şeyh Termo'nun kuyu suyundan mekân içinde banyo yapılarak istifade edilirken günümüzde ise sağaltım süreci, suyun beş litrelik şişelerin doldurularak eve götürülmesi ile gerçekleştirilmektedir.

10 Uvendurra kelimesi, uven ve durra sözcüklerinin birleşmesinden oluşmaktadır. Kaynak şahıslardan birinden aldığımız bilgiye göre uven, süt; durra ise kuyu anlamına gelmektedir.

11 Anne sütünü arttırma uygulamalarının bir kısmı ise kutsal çeşme unsuruyla kesişmektedir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler için bkz. (Karakas, 2021a: 37).

Görsel 6: Şeyh Muhammed Termili Camisi Kuyu Çeşmesi, Siirt/Merkez¹²

Siirt'in merkez ilçesinde Şeyh Münkedir Camisi'nde bulunan kuyuya su almak için üç hafta perşembe günü üst üste gidilir. Bu camiye gidenlerin her türlü dileğine kavuşacağına inanılır. Kutsal alan, özellikle sınavlarda başarılı olmak için ziyaret edilir, camiye bir çeyrek altın adanır. Daha sonra kuyudan su alınarak çocuklara içirilir. Dileğin gerçekleşmesi durumunda çeyrek altın alınıp camide bulunan para kutusuna atılır (K4, K5).

Görsel 7: Şeyh Münkedir Kuyusu, Siirt/Merkez

¹² Caminin arka kısmında yer alan kuyunun ağzı kapatılmış ve kuyu suyunun bir musluk aracılığıyla kullanılması sağlanmıştır.

Siirt'te bulunan Şeyh Halef Camisi'ndeki kuyu suyunun şifalı olduğuna inanılır. Bu su; ağır konuşan, dili geç açılan, yaramaz, aksi çocuklara içirilerek şifa temenni edilir. Şeyh Halef'teki su, aynı zamanda zihin açıklığı için öğrencilere ve Kur'an-ı Kerim'i yeni öğrenmeye başlayan kişilere içirilir (Karakaş, 2020: 124). Özellikle üç cuma üst üste ziyaret edilen "türbedeki kuyu suyunun, sıtmaya iyi geldiği de söylenir (Taşpınar, 2006: 109). Günümüzde kuyudaki su borularla dışarı taşınarak bir çeşme yapılmış ve halkın kullanımına sunulmuştur.

"Siirt'in Doğan Mahallesi'nde bulunan Şeyhü's Sibre'ye devamlı ağlayan çocuklar götürülür. Türbenin yanındaki kuyuya iğne atılır. Bu iğnenin çocukların ağlamasına sebep olan cin/peri gibi varlıklara batacağına, böylelikle çocukların da ağlamayacaklarına inanılır" (Yılmaz, 1984: 39). Şeyhüs Sibre türbesindeki kuyu suyunun sıtmaya, aynı zamanda zekâ geriliği olan çocuklara iyi geldiği belirtilir. Ziyaret, üç cuma üst üste tekrar edilir.

Kaşıntıdan kurtulmak için Siirt il merkezinde bulunan Şeyhü'l Horani türbesindeki kuyu suyu ile banyo yapılır. Doğum esnasında zorluk çeken kadına, Şeyh Cerrah türbesindeki kuyu suyundan doğumun kolaylaşması amacıyla içirilir (Taşpınar, 2006: 111, 112). Siirt merkezde bulunan Şeyh Nakkaş türbesindeki kuyu suyu, geçmiş dönemlerde çocuk sahibi olmak isteyen kadınlarca ziyaret edilir ve türbeye bir adet süpürge bırakılırdı. Günümüzde kuyunun üstü betonla örtülmüştür. Siirt il merkezindeki El Fahr Camisi'nde¹³ bulunan kuyudan şifa amaçlı yararlanılır, günümüzde çeşme aracılığıyla suyun alınması sağlanmıştır.

Görsel 8: El Fahr Camisi Kuyu Çeşmesi, Siirt

Görsel 9: Şeyh Halef Camisi Kuyu Çeşmesi, Siirt

Türbe/cami avlularında bulunan kuyulara Gaziantep, Adıyaman, Batman ve Cizre'de de rastlanır. Bu kuyular, büyük ölçüde, halk hekimliği uygulamalarında kullanılır: Adıyaman'ın yaklaşık yedi kilometre kuzeybatısında yer alan İndere köyündeki Şeyh Abdurrahman-i Erzincanî türbesinin avlusunda bulunan kuyu suyundan içilerek şifa aranır. Felç geçiren, psikolojik sorunlar yaşayan kişiler ve aşırı derecede yaramaz olan çocuklar buraya getirilir. Cuma gecesini ziyarette geçirilir (Çiftçi, 2019: 59). Gaziantep-Adana yolu üzerinde Nurdağı ilçesine bağlı Durmuşlar köyünde bulunan Ökkaşe türbesindeki kuyu kutsal kabul edilir. Bu kuyunun şifa sunuculuğu içindeki suyun "zemez" olduğu inanışından kaynaklanır (Bozyiğit, 2011: 90). Cizre'deki "Hamedil Hevas" türbesine yaramaz çocuklar götürülür. Türbe yakınında bulunan kuyunun kovası, çocuğun başına geçirilir. Bu sayede çocuğun akıllı olacağına inanılır (Karakaş, 2020: 284). "Romatizma rahatsızlığından kurtulmak için Batman il merkezine bağlı Recepler köyünde bulunan Şahkulu (Şakuli) ziyaretinin yanında bulunan kuyu suyundan içilir" (K2).

İdil ile Midyat arasında dağlık bir alanda bulunan "Şeyh Ahe Besa" adı verilen kutsal mekânda bulunan kuyu suyunun şifalı olduğuna inanılır. Yöre insanı tarafından oldukça yoğun bir şekilde ziyaret edilen alan, ritüel yoğunluğu ile de dikkati çeker.

13 El Fahr Camisi'nin Arapça karşılığı olarak Camehil Fağor kullanılır.

Görsel 10: Şeyh Ahe Besa Kuyusu, Mardin/Midyat

Kutsal mekân kuyuları cami ve türbelerle sınırlı değildir. Mardin’de kilise ve manastırlarda bulunan kuyuların da şifa vericiliğine ve kutsallığına inanılır. “Burada gerçekleştirilen ritüellerin sonunda kuyunun şifa veren suyundan içilir ya da suyuyla yıkanılır” (Uygur, 2015: 490).

Yörede Sünni, Alevi veya Süryani toplulukların kutsal mekânlarda yer alan kuyulardan yararlanma şekilleri oldukça benzerdir. Kutsal mekân kuyuları, Sünni topluluklarda çoğunlukla türbe/camilerde, Alevilerde ocaklara mahsus ziyaret yerlerinde, Süryanilerde ise kilise ve manastırlarda yer almaktadır. Tüm bunlar, kutsal kuyu sembolizminin ibadetlerin icra edildiği mekânlarla bütünleşerek anlam kazandığının göstergesi sayılır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde kuyu sembolizminin ağırlıklı olarak hissedildiği kutsal mekânların nerede bulunduğu, neden, niçin ve ne zaman ziyaret edildiği ile ziyaret esnasında neler yapıldığı aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak verilmiştir:

Güneydoğu Anadolu'daki Kutsal Mekân Kuyularına Yönelik Tespitler Tablosu

Kuyunun Adı	Yeri	Niçin Gidildiği	Ritüeli	Zamanı	Şifanın kaynağı
Yeşilsu	Siirt/Tillo	Şifa	Su içme	Her gün	İsmail Fakirullah
Balıkli Göl Kuyusu	Şanlıurfa/Merkez	Şifa	Su içme	Her gün	H. İbrahim
Kırklar kuyusu	Diyarbakır/Merkez	Şifa	Su içme/banyo yapma	Çarşamba	Kırk aziz
Kuyudamı ziyareti	Diyarbakır/Nahırkıracı Köyü	Adak, dilek, şifa	Su içme, mum yakma, taş dizme	Her gün	Ocak erenlerin sır olması
Uvendurra Camisi	Siirt/Merkez	Anne sütü ve çocuk isteği	Arpa koyma, sudan içme	Her gün	İmam Ali'nin dıbbesi (ayısı)
Şeyh Muhammed Termili	Siirt/Merkez	Sarılık tedavisi, çocuk isteği	Banyo yapma, Çatalı iğne bırakma	Salı, perşembe	Şeyhin yaşamı
Şeyh Münkedir	Siirt/Merkez	Zihin açma	Çeyrek altın adama	Perşembe	Şeyhin yaşamı
Şeyh Halef	Siirt/Merkez	Dil ve zihin açma, sıtma tedavisi	Su içme	Üç cuma	Şeyhin yaşamı
Şeyhü's Sibre	Siirt/Merkez	Zihin açma; sıtmanın ve ağlayan çocukların tedavisi	Kuyuya iğne atma	Üç cuma	Şeyhin yaşamı
Şeyhü'l Horani	Siirt/Merkez	Kaşıntının tedavisi	Su içme	Her gün	Şeyhin yaşamı
Şeyh Cerrah	Siirt/Merkez	Doğumun kolaylaşması	Su içme	Her gün	Şeyhin yaşamı
Şeyh Nakkaş	Siirt/Merkez	Çocuk isteği	Türbeye süpürge bırakma		Şeyhin yaşamı
El Fahr Camisi	Siirt/Merkez	Şifa	Su içme	Her gün	Şeyhin yaşamı
Şeyh Abdurrahman-i Erzincanî türbesi	Adıyaman/İndere köyü	Felç ve ruhsal tedavi	Su içme	Her gün	Şeyhin yaşamı
Ökkaşe türbesi	Gaziantep/Nurdağı	Şifa	Su içme	Her gün	Zemzem suyu
Hamedil Hevas türbesi	Şırnak/Cizre	Yaramaz çocukların tedavisi	Kuyunun kovasının çocuğun başına geçirilmesi	Her gün	-
Şahkulu ziyareti	Batman/Recepler köyü	Romatizma	Su içme	Her gün	-
Şeyh Ahe Besa	Mardin/Midyat	Şifa	Su içme	Her gün	Şeyhin yaşamı

İnsanoğlunun görünmeyen, karanlıkta kalan taraflarının sembolik tezahürü olan kuyu, ritüellerde karanlıktan aydınlığa geçmenin bir yolu, eşiği olarak kullanılmıştır. Bir kısmı kutsal insan figürünün yaşam öyküsünden ilham alan bu kuyularda icra edilen ritüeller hakkında ise şunları söyleyebiliriz:

1. Kuyu suyu içilir, aynı zamanda şifanın devamlılığını sağlamak amacıyla eve götürülür.
2. Kutsal mekânlarda yer alan kuyu sularıyla yıkanılır.¹⁴
3. Kutsal mekânlardaki bazı kuyulara iğne atılır.
4. Kutsal mekânlardaki kuyu ziyaretlerinde saç yapılır. (Süpürge, arpa veya çeyrek altın bırakma vb.)
5. Ziyaretler belirli günlerde ve genellikle “üç” formel sayısınca tekrarlanır.

14 “Türbe veya camide bulunan kuyu suyu ile yıkanma ritüeli, ilk kozmik eylemin tekrarından başka bir şey değildir” (Karakas, 2012: 2149).

Sonuç

Arzuların gerçekleşmesi, eksikliklerin giderilmesi için olağanüstü ve sıradan olmayan mekânlara ihtiyaç vardır. Bu mekânlardan biri olan kuyu, salt halk anlatılarının değil birçok inanış ve ritüelin de duraklarından biri olmuştur. Anne arketipinin tezahürlerinden biri olan kuyu ile birey, tekrar yer altının rahmine yani kuyuya başvurarak eksikliklerini tamamlamayı ve arzularını yatıştırmayı amaçlamıştır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde peygamber, eren, şeyh, aziz vb. ulu zatların yaşam öykülerinden beslenen kutsal kuyular vardır. Şanlıurfa'da Hz. İbrahim ile Nemrut hikâyesine, aynı zamanda Hz. İsa'ya atıfta bulunan kuyular bulunur. Siirt'in Tillo ilçesinde ise İsmail Fakirullah'ın yaşamıyla ilişkili günümüzde de oldukça işlevsel olarak kullanılan "Yeşilsu" kuyusu şifa arayıcıların durak noktalarından birini oluşturur. Diyarbakır'da Şerabi/Nahırkıracı köyünde yer alan "Kuyudamı" ziyaretine yönelik anlatı, Ağuiçen Ocağı'nın erenlerinin sır olduğunu anlatarak Türkmen Alevi topluluğunu ritüele çağırır.

Diyarbakır, Şanlıurfa, Gaziantep, Adıyaman, Batman, Siirt ve Şırnak'ta yer alan,¹⁵ büyük ölçüde kutsal bir insan figürüyle anlam kazanan kuyu suları, muhtelif rahatsızlıkların tedavisinde kullanılır. Karizmatik şahsiyetlerin adlarıyla anılan kuyular ve suları, belirli niyetler için ziyaret edilir. Bu kuyulardan genellikle çocuk sahibi olmak, anne sütünü arttırmak, zekâyı açmak, yaramaz çocukları uslandırmak; bazı cilt rahatsızlıklarından, sıtma ve sarılıktan kurtulmak amacıyla istifade edilir.

15 Siirt il merkezinde ve ilçelerinde kutsal mekânlara yönelik ziyaretler, canlılığını muhafaza etmektedir. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bkz. (Karakas, 2014).

Kaynakça

- Akın, Bülent. "Kutsal Mekânların Yolundan Alevi Ocaklarının İzini Sürmek" *Ritüelleri ve Anlatılarıyla Kutsal Mekânlar-I* (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği), Editör: Bülent Akın, 73-115. Çanakkale: Paradigma Yayınları, 1. basım, 2020.
- Ardıçlı, Orhan. *Büyük Rüya Tabirleri Ansiklopedisi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2. basım, 1997.
- Bozyiğit, Nuray. *Gaziantep'te Halk Hekimliği (Merkez)*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Campbell, Joseph. *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. Çev. Sabri Gürses, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2010.
- Çelikten, Hakan. "Ekoeleştirel Yaklaşım Bağlamında Şanlıurfa Efsaneleri", *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3/5 (2020), 107-126.
- Çiftçi, Tekin. *Adıyaman ve Çevresinde Halk İnançları ve Halk Hekimliği*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2019.
- Değer, Mebrure ve Beysanoğlu, Şevket. *Diyarbakır Folklorunda Halk Hekimliği*, San Matbaası: Ankara, 1992.
- Gardin, Nanon vd. *Larousse Semboller Sözlüğü*, Çev. Beyza Akşit, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2014.
- İnan, Abdülkadir. *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 6. basım, 2006.
- Kalafat, Yaşar. *Türk Kültürlü Halklarda Tematik Halk İnanmaları*. Ankara: Berikan Yayınları, 2011a.
- Kalafat, Yaşar. *Türk Kültürlü Halklarda Hz. Hızır'dan Sultan Nevruz'a*. Ankara: Berikan Yayınları, 2011b.
- Karakaş, Rezan. "Siirt Halk Kültürünün Şifa Dağıtıcıları: Kutsal Sular", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkic*, Prof. Dr. Mehmet Aydın Armağanı, 2. Cilt, Volume 7/4 Fall, (2012). 2149-2161, Ankara, Turkey.
- Karakaş, Rezan. *Siirt Menkıbeleri ve Türbe Ritüelleri*, Ankara: Maya Akademi Yayınları, 1. basım, 2014.
- Karakaş, Rezan. *Güneydoğu Anadolu Halk İnanışları (Dicle Bölümü)*, Ankara: Gazi Kitabevi, 1. basım, 2020.
- Karakaş, Rezan. "Kutsalın İki Yüzü: Şifa Veren ve Korku Salan Yönleriyle Çeşmeler", *Ritüelleri ve Anlatılarıyla Kutsal Mekânlar-II*, (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği), Editör: Rezan Karakaş, 23-37. Paradigma Akademi, 1. basım, Çanakkale: 2021a.
- Karakaş, Rezan. "Kutsalın İki Yüzü: Şifa Veren ve Korku Salan Yönleriyle Kuyular", *Ritüelleri ve Anlatılarıyla Kutsal Mekânlar-II*, (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği), Editör: Rezan Karakaş. 53-68. Paradigma Akademi, 1. basım, Çanakkale: 2021b.
- Kurtoğlu, Mehmet. "Prophet Jesus (Pbuh) and the Legend of the Holy Cloth", *Şanlıurfa/The City of Civilizations Where Prophets Met*, ed. Alparslan Açıkgenç ve Abdullah Ekinci, 195-197. İstanbul: KUM Publishing, 2017.
- Özdemir, Serdar Deniz. *Türk Halk Anlatılarında Dev Motifi*, Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Roux Jean-Paul. *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Çev. Prof. Dr. Aykut Kazancıgil, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2. basım, 2011.
- Schimmell, Annemarie. *Tanrının Yeryüzündeki İşaretleri*. Çev. Ekrem Demirli, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1. basım, 2004.
- Taşpınar, İbrahim. *Siirt İli ve Çevresi Yaygın Halk İnanışları*, Elazığ:Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Uygur, Hatice Kübra. *Kutsal Mekân Bağlamında Mardin Süryanilerinin Anlatıları*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Uygur, Hatice Kübra. Kutsal Mekân Bağlamında Gündelik Hayatın İzinde Mekânın Dönüşümü: Mardin Süryani Kilise ve Manastırları, *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3/4, (2020a). 130-146.
- Uygur, Hatice Kübra. "Güneydoğu Anadolu Bölgesi Genelinde Bulunan İnanç Mekânlarına İşlevsel Bir Yaklaşım", *Ritüelleri ve Anlatılarıyla Kutsal Mekânlar-I* (Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği). Editör: Bülent Akın, 39-73. Çanakkale: Paradigma Akademi, 1. basım, 2020b.
- Wilkinson, Philip. *Kökenleri ve Anlatılarıyla Efsaneler ve Mitler*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2011.
- Yılmaz, Fatih. *Siirt İl Merkezi Yöresel İnanışlar, Atasözleri, Gelenek ve Göreneklere*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü, Bitirme Tezi, 1984.

Kaynak Kişiler

- K1: 1966 doğumlu, okuma yazması yok, ev hanımı, Siirt/Merkez, 23.01.2021
- K2: 1966 doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, ilkokul mezunu, Batman/Merkez, 20.01.2021
- K3: 1938 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Siirt.
- K4: 1963 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Siirt/Merkez, 18.02.2021
- K5: 1980 doğumlu, lise mezunu, ev hanımı, Siirt/Merkez, 27.01.2021

EXTENDED ABSTRACT

In this study, produced from the TUBITAK project named “Sacred Places in Siirt, Diyarbakir and Mardin with Their Rituals and Narratives: Religious, Historical, Cultural and Literary Texture”, the wells in the sacred places in the Southeastern Anatolia Region were examined. In the research, which is the result of a long-term field study, it has been observed that there are various beliefs and rituals among the people regarding the wells located in sacred areas such as mosques, tombs and churches. The well, which is the symbolic manifestation of the dark side of human beings, has been used as a way and threshold of change/transformation, healing and rebirth in rituals.

In the data obtained by using observation and interview methods, it was determined that the local people benefited from the wells in the sacred places in the South East Anatolia Region to the maximum extent. For this reason, some well water was transferred through fountains. The rituals performed in these wells, most of which are inspired by the life story of the sacred human figure, are as follows:

1. Well water is drunk, at the same time it is taken home to ensure the continuation of the healing.
2. It is washed with the waters of the wells in the holy places.
3. Needles are thrown into some wells in holy places.
4. A votive object is left during the visits to the wells in the holy places. (Broom, barley or quarter gold coin etc.)
5. Visits are repeated on certain days and usually by the formal number of “three”.

Some of the wells in the region draw attention with their narratives: For example, the “Yeşilsu well” in Siirt’s Tillo district is like a home, a mother’s womb, which prepares the ground for the evolution of Ismail Fakirullah’s life and his rebirth. According to the narrative, he suddenly falls into this well one night while going to condolences; there he stays hungry and thirsty for a long time. After a while, Ismail Fakirullah, who was pulled out of the well, refuses to return to his home, retreats into seclusion and enters a new phase of life. Meanwhile, the waterless well where the guardian is staying is filled with water. From that day until today, the local people also benefit from this water for healing purposes.

Another example of a well that takes its power from the narrative is found in Şanlıurfa. The healing of the well here is based on the handkerchief of Jesus. The legend focuses on the relationship between the “sacred person and the object”. Considering that the items used by holy people are also contaminated with the holy, the source of the perception of the healing of the well is enlightened by the language of the legend.

The birth of Pool of Abraham (Balıklı Göl), located in the city center of Şanlıurfa, is associated with Abraham being thrown into the fire by Nemrut, the ruler of Edessa at that time. Based on this narrative, the area is considered sacred with its water and fish. In addition to the fountains and fish in this area, the wells that are stated to be the sources of the waters there are also considered blessed. In the legend about the visit to “Kuyudamı” in Şerabi/Nahırkıracı village in Diyarbakır, it is told that the saints of Agüçen quarry are secret.

In the Southeastern Anatolia Region, it is believed that the well waters found in mosques/shrines have healing properties. These waters, which have been sanctified by the power of the owner of the sanctuary, are used in line with different needs. By drinking the waters of these wells, taking a bath with its waters; Healing is sought by throwing needles into wells and leaving votive objects. In the examples where the rituals performed on the basis of the tomb/mosque center intersect with the well, the patient’s body is contacted with water. The belief that the patient will be healed with the element of holy water is strengthened by being supported by the narratives of those who performed the action in the past.

In the center of Siirt, the holy places named “Sheikh Cerrah tomb, Sheikh Nakkaş tomb, Şeyhü’l Horani tomb, Şeyhü’s Sibre tomb, Sheikh Halef Mosque, Şeyh Münkedir Mosque, Uvendurra Mosque, Şeyh Muhammed Termili Mosque, El Fahr Mosque” appear with well figures. The tomb of Sheikh Abdurrahman-i Erzincanî, which refers to the life of the sheikh in Indere village of Adıyaman, and the tomb of Ökkaşe, which is associated with zamzam water in Gaziantep’s Nurdağı district, also host sacred wells. Another healing center is the well, which was inspired by the martyrdom of forty saints in the Kırklar Mountain location in the center of Diyarbakır and used in the treatment of malaria.

Well waters in Diyarbakır, Şanlıurfa, Adıyaman, Gaziantep, Batman, Siirt and Şırnak, which are largely meaningful with a sacred human figure, are used in the treatment of various ailments. Wells and their waters, which are named after charismatic figures, are visited for specific purposes. Thus, ways are sought to benefit from the spirituality of

respected religious people who are described as “Sheikh, saint, sect leader”. These wells are generally used to have children, increase breast milk, open intelligence, and tame naughty children, It is also used to get rid of some skin diseases, malaria and jaundice.

The ways in which Sunni, Alevi or Syriac communities benefit from the wells in the holy places are quite similar. Sacred place wells are mostly located in mausoleums/mosques in Sunni communities, in visiting places for fires in Alevis, and in churches and monasteries in Assyrians. All these are considered as an indication that the symbolism of the sacred well gains meaning by integrating with the places where religions and beliefs are practiced.

Extraordinary and non-ordinary spaces are needed for the realization of desires and the elimination of deficiencies. The well, which is one of these places, has a central position in the visits of holy places in Turkish folk culture with its formal feature and its structure inspired by the “water” element it hides in its content. For this reason, the well has been one of the stops not only of folk narratives, but also of many beliefs and rituals. With the well, which is one of the manifestations of the mother archetype, the individual aimed to complete his deficiencies and appease his desires by resorting to the womb of the underground, namely the well.